

Artikel: Loekasjenka's maskerade. Strategische narratieven van Belarussische onafhankelijkheid (1994-2023)

Auteur: Joris van Oeffel

Verschenen in Skript Historisch Tijdschrift, jaargang 47, nummer 4 (2026), pp. 16-27.

© 2026 Stichting Skript Historisch Tijdschrift, Amsterdam

p-ISSN: 0165-7518

e-ISSN: 3051-2506

Abstract: This article analyzes how Belarus under Alexandr Lukachenko has used strategic narratives as instruments of regime survival between 1994 and 2023. Applying Mearsheimer's offensive realism and Roselle, Miskimmon and O'Loughlin's narrative framework, it traces shifts from early equidistant neutrality to post-Crimea controlled solidarity, the collapse of ambiguity during the 2020 protests, and eventual alignment with Russia after the 2022 full-scale invasion of Ukraine. System, identity, and issue narratives were recalibrated at each stage to project stability, externalize blame, and simulate consent in the absence of democratic legitimacy. While these discursive maneuvers allowed the regime to postpone collapse and maintain internal control, they also deepened structural dependence on Russia. The Belarusian case illustrates how weaker authoritarian states rely on narrative power as a substitute for both soft and hard power—yet in doing so risk eroding the very sovereignty and control they seek to defend.

Skript Historisch Tijdschrift is een onafhankelijk wetenschappelijk blad dat viermaal per jaar verschijnt. De redactie, bestaande uit studenten en pas afgestudeerden, wil bijdragen aan actuele historische debatten, en biedt getalenteerde studenten de kans om hun werk aan een breder publiek te presenteren.

LOEKASJENKA'S MASKERADE

STRATEGISCHE NARRATIEVEN VAN BELARUSSISCHE ONAFHANKELIJKHEID (1994-2023)

Joris van Oeffel

Belarus wordt vaak begrepen en beschreven als een statische satellietstaat van Moskou: een passieve grensstaat tussen Oost en West. Toch heeft President Aleksandr Loekasjenka een aanzienlijke grip op de internationale positie van zijn land. Om soevereiniteit en legitimiteit te behouden in een veranderend geopolitiek speelveld, gebruikt het regime *storytelling* als politiek instrument.

Het regime toont zich meester in narratieve wendbaarheid en schakelt tussen discoursen van autonomie, defensief nationalisme en broederlijke loyaliteit aan Rusland. Samen vormen deze narratieven een zorgvuldig samengesteld overlevingspakket voor het regime.

Het strategische narratief van Belarus is sinds het uiteenvallen van de Sovjet-Unie in 1991 verschoven van pragmatische ambiguïteit naar ideologische verankering, met als doel het regime te beschermen tegen interne en externe dreigingen. Voor de bestudering van deze verschuiving baseer ik me op John Mearsheimers realisme, dat verklaart hoe staten voor hun veiligheid invloed maximaliseren, en op het narratieve analysekader van Roselle, Miskimmon en O'Loughlin. Dit model onderscheidt drie verbonden en overlappende typen narratieven: systeemnarratieven (omtrent de structuur van de internationale orde), identiteitsnarratieven (over wie 'wij' zijn) en kwestienarratieven (hoe specifieke gebeurtenissen worden begrepen en afgehandeld).¹ Zulke narratieven zijn meer dan retoriek; het zijn instrumenten voor zowel *hard power*, dat gedrag afdwingt, en *soft power*, dat aanzet tot gedrag door

middel van gemeenschappelijke moraal of profijt.² Door te sturen hoe staten zichzelf zien én hoe zij door anderen worden gezien versterken verhalen beide machtsvormen.

Ik bespreek eerst hoe de theorieën van Roselle e.a. en Mearsheimer gecombineerd kunnen worden om strategische narratieven in een autoritair systeem te begrijpen rond een concept dat ik definieer als *narrative power*. Aan de hand van dit kader wil ik de evolutie van de staat Belarus verduidelijken, in het bijzonder om te tonen hoe deze narratieven een pijler van regimecontinuïteit vormen.

Strategische narratieven en autoritaire identiteit in de praktijk

Volgens John Mearsheimer functioneren staten in een anarchistisch systeem zonder hogere autoriteit die hun bestaan garandeert.³ Gedreven door onzekerheid streven staten naar maximale relatieve macht, vaak ten koste van anderen.⁴ Zonder idealisme of normatieve afstemming fungeert pragmatische risicospreiding als een manier om veiligheid te waarborgen. Hoewel Mearsheimer vooral nadruk legt op militaire, economische en strategische capaciteiten, vormt perceptie – en dus narratief – een onmisbare dimensie.⁵

Anders dan *soft of hard power* werkt *narrative power* door werkelijkheid te definiëren. Neem als voorbeeld een internationale militaire oefening. Afhankelijk van het narratief wordt een militaire oefening gezien als een geruststelling, dreigement, afschrikmiddel of zelfs een reclamespot voor militair materieel of rekrutering. In kleinere staten met beperkte militaire en economische macht fungeren strategische narratieven als alternatief machtsinstrument. Waar grootmachten overleven door het uitstralen van dominantie en inclusiviteit, behouden zwakkere staten soevereiniteit door narratieven van autonomie en onderscheid, zoals een moedertaal.⁶

Wat betreft narratieven onderscheiden Roselle, Miskimmon en O'Loughlin drie niveaus van strategische verhalen: systeem-, identiteit- en kwestienarratieven.⁷ In democratieën legitimeren identiteitsnarratieven leiders als *primus inter pares*, een eerste ondergelijken, omdat ze bepalen wie tot de gelijken behoren.⁸ Autoritair leiderschap put legitimiteit juist uit systeemnarratieven die het volk als een aparte, kwetsbare en afhankelijke entiteit neerzetten. Identiteits- en kwestienarratieven (zoals het framen van crises) worden ingezet om die machtsbasis te ondersteunen en oppositie buiten het morele kader te plaatsen.⁹ Zo vloeien de drie lagen samen tot een mythe van voortdurende dreiging – een natie die altijd bedreigd wordt en altijd een verdediger nodig heeft.¹⁰ Deze dynamiek vormt de kern van wat ik *schijnlegitimiteit* noem: verhalen dienen niet om draagvlak te weerspiegelen, maar om het te simuleren.

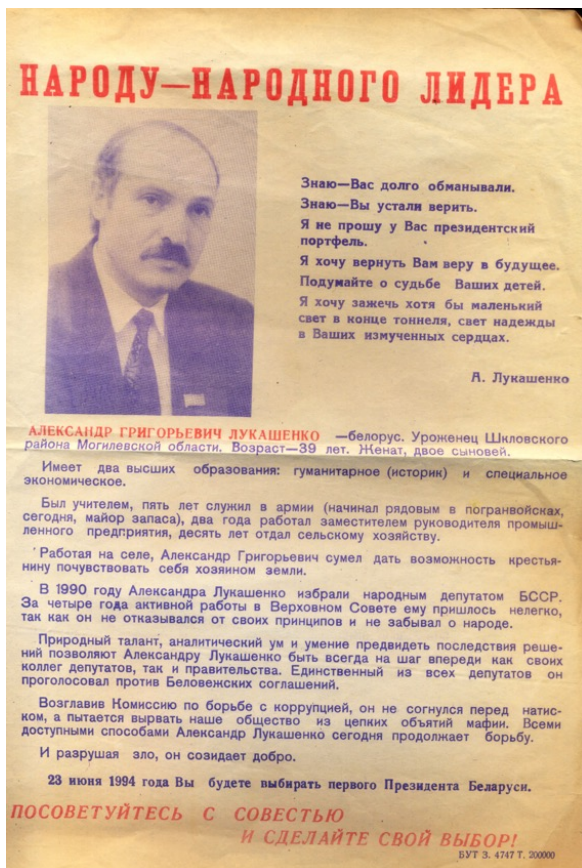
Het vroege Loekasjenkanarratief: afstandelijke, neutrale soevereiniteit (1994-2014)

Toen Aleksandr Loekasjenka aan de macht kwam in 1994, positioneerde hij zichzelf als de antithese van corrupte post-Sovjetelites die de regio kenmerkten

in de jaren 1990.¹¹ Loekasjenka beloofde herstel van orde en bescherming van het volk tegen de chaos van liberalisering. Hij presenteerde zich populistisch: de personificatie van de Belarussische staat, en als enige staatshoofd trouw aan het Sovjet-erfgoed.¹²

In zijn buitenlandse en binnenlandse retoriek benadrukte Loekasjenka steevast het belang van het behoud van autonomie via neutraliteit. Deze benadering speelde in op het post-Sovjet-ongemak rondom het concept van nationale identiteit; een gevoel dat voortkwam uit het grote contrast met het bekende socialistisch internationalisme.¹³ Dit ongemak benutte Loekasjenka door zijn land te presenteren als uniek loyaal aan zijn Sovjet-erfgoed en de antiwesterse houding aan te nemen die hier historisch mee gepaard ging. Dit onderscheidde Belarus van omliggende landen; inclusief Rusland, waarvan Loekasjenka eveneens vastbesloten was de invloedssfeer te vermijden.¹⁴ Het Sovjet-internationalisme werd een nationale identiteit.

Centraal in dit vroege narratief stond dus het principe van soevereiniteit door culturele afstand van de omliggende staten – een strategische buffer tussen het Oosten en het Westen. Hiermee projecteerde de staat een beeld van diplomatieke stabiliteit zonder zich ideologisch te committeren, bijna vergelijkbaar met de Beweging van Niet-Gebonden Landen uit de Koude Oorlog.¹⁵ Vanuit Mearsheimers realisme was Belarus een klassiek voorbeeld van een kleine staat binnen een regionaal machtsstelsel, die overleeft via pragmatisme en risicospreiding.¹⁶ Door zich als stabiliserende en betrouwbare factor in de regio te presenteren kon het legitimiteit ontleen aan de geografische centrale ligging.¹⁷ Deze aanpak is een voorbeeld van het uitoefenen van *narrative power*. Loekasjenka construeerde een strategisch narratief van een soevereine bufferstaat – een staat die zowel westerse integratie als opname in Eurazië vermeed.

Afb. 1: Plakat Viboroe (verkiezingsposter) van Aleksandr Loekasjenka voor de Belarussische presidentsverkiezingen van 1994. Oorspronkelijk geproduceerd door het campagneteam van Loekasjenka (1994).

Bron: digitale reproductie via ru.hrodna.life, foto door redactie hrodna.life, CC BY-SA 4.0, <https://ru.hrodna.life/wp-content/uploads/2020/07/lukashenko-kandidat-e1593940241225.jpg> (geraadpleegd 25 september 2025). Vertaling door auteur.

De bovenste tekst luidt:

AAN HET VOLK – [VAN] DE LEIDER VAN HET VOLK.

Ik weet het, je bent al lang bedrogen.

Ik weet dat je het beu bent om te geloven.

Ik vraag je niet om de presidentiële portefeuille.

Ik wil uw vertrouwen in de toekomst herstellen.

Denk na over het lot van uw kinderen. Ik wil graag een klein lichtpuntje aan het einde van de tunnel laten schijnen, een lichtpuntje van hoop in jullie uitgeputte harten.

A. Loekasjenka

Na deze tekst volgt een korte biografie die Loekasjenka's bescheiden afkomst, militaire en landbouwerfaring en vermeende morele standvastigheid idealiseert om hem als natuurlijke leider van Belarus te presenteren. Het benadrukt persoonlijke deugd en stelt de strijd tegen corruptie en chaos centraal.

Belarus beschermde de blokken tegen elkaar en had daardoor bestaansrecht. Op het nationale toneel bevestigde het narratief Loekasjenka's rol als beschermer van stabiliteit, een indrukwekkend beeld in contrast met de politieke onrust die Rusland tartte. Zoals Roselle e.a. stellen:

It is vital that those seeking to use narrative strategically pay as much attention to the reception and interpretation of narratives as to their formation and projection, since it is here that meaning is made and any attractiveness, engagement and scope for persuasion are located and experienced.¹⁸

Deze internationale balans werd zelfs vastgelegd in de grondwet van de Republiek Belarus van 1994, waarin artikel 1 bepaalt dat Belarus een 'onafhankelijk binnenlands en buitenlands beleid' voert en artikel 18 verklaart dat het buitenlands beleid gebaseerd is op 'niet-inmenging in de interne aangelegenheden van staten' en de belofte om een 'neutrale, kernwapenvrije staat' te blijven.¹⁹ Het succes van dit beleid bleek uit de onmiddellijke Europese diplomatieke initiatieven die door de eerste onafhankelijke Belarussische regering werden genomen, waarbij zelfs het EU-lidmaatschap werd aangekondigd als een toekomstig doel van het buitenlands beleid.²⁰

In de praktijk vertaalde het beleid zich in een binnenlands systeemnarratief waarin orde en stabiliteit voorrang kregen boven democratische participatie. Zoals Rohava aantoonde, voegden Belarussische burgers aan door het regime gesponsorde identiteitsnarratieven vaak persoonlijke en lokale anekdotes en betekenissen (kwestienarratieven) toe, waarmee ze die identiteitsnarratieven legitimeerden.²¹ De overlappende lagen waren dus als volgt: het identiteitsnarratief van Belarus als een trouwe Sovjet-internationalist werd getransformeerd

tot een nationale identiteit. Dat maakte een systeemnarratief mogelijk van onderscheid en afstand van zowel het nog steeds fundamenteel andere Westen als het afvallige Rusland. Dit succesvolle identiteitsnarratief werd geaccepteerd en toegepast in dagelijks handelen, waardoor de cyclus van kwestie-narratieven het hele systeem versterkten. Dit zorgde ervoor dat het narratief dat Loekasjenka's regime ondersteunde op persoonlijk niveau kon blijven bestaan zonder diepgaande ideologie.

Het vroege Loekasjenka-tijdperk rustte op een zorgvuldig gecontroleerd narratief van onafhankelijke neutraliteit: een narratieve synthese van pragmatisme en populisme die Belarus' stabiliteit definieerde tot aan de Krim-crisis.

De post-Krim-verschuiving: narratieven van gecontroleerde solidariteit

Na de annexatie van de Krim door Rusland in 2014 stelde Belarus zijn buitenlandse beleid subtiel bij. Door acties en onthoudingen, zoals het niet reageren op de Maidanrevolutie of het niet officieel erkennen van de inlijving van de Krim bij de Russische Federatie, vermeed Belarus elke directe goedkeuring of afkeuring van de acties van Moskou. Deze strategische ambiguïteit stelde Loekasjenka in staat om autonomie ten opzichte van zowel Rusland als de Europese Unie te signaleren en dus een lot vergelijkbaar met dat van Oekraïne te voorkomen, maar tegelijkertijd economische hulp van beide partijen te krijgen.²²

In tegenstelling tot het eerdere narratief van gelijke afstand, waarbij Belarus als buffer werd gepositioneerd, presenteerde dit nieuwe narratief het land steeds meer als een brug, waarbij het regionale stabiliteit verschaftte door dialoog en bemiddeling. Het Belarussische regime contrasteerde zich op deze wijze met de chaos in Oekraïne. Het narratief dat in deze periode door de Belarussische

Afb. 2: V.l.n.r.: Alexandr Loekasjenka (Belarus), Vladimir Poetin (Rusland), Angela Merkel (Duitsland), François Hollande (Frankrijk), Petro Poroshenko (Oekraïne) bespreken een mogelijke oplossing voor de situatie in Oekraïne. Onderhandelingen in Minsk in het zogenoemde “Normandië-formaat,” februari 2015.

Bron: Wikimedia Commons

media en diplomatie naar voren werd gebracht, benadrukte de staat als een stabiele, gematigde Slavische partner – een toonbeeld van politieke consistentie en sociale orde te midden van regionale onrust. Loekasjenka profileerde de staat als een verantwoordelijke regionale speler, die roekeloosheid schuwde ten gunste van voorspelbaarheid en veiligheid. Deze voorstelling had een dubbele functie: intern versterkte het de legitimiteit van het regime door het contrast met de chaos in Oekraïne; extern evolueerde het van neutrale ‘buffer’ naar een neutrale ‘brug’ – een staat die in staat was tot dialoog met zowel Moskou als Brussel en deze zou kunnen verbinden.²³ De Minsk-akkoorden van 2015 belichamen deze zelfbenoemde rol van bemiddelaar: opnieuw werden de nationale identiteit en de positie van het land sterk gevormd door wat zijn machtigere burens vereisten. Belarus bood zijn hoofdstad niet alleen aan als geografisch ontmoetingspunt, maar ook als neutraal diplomatiek platform. In officiële

verklaringen werd deze stap gepresenteerd als een daad van vredesopbouw en regionale verantwoordelijkheid, waardoor het internationale imago van Belarus werd versterkt zonder dat er fundamentele veranderingen in zijn buitenlandse allianties nodig waren.²⁴

De dynamiek in de buitenlandse allianties kan als volgt begrepen worden: Belarus, anders dan Oekraïne, ging niet openlijk in verzet tegen Rusland en dreef niet af naar het Westerse kamp, maar manoeuvreerde zich subtiel om betrokken te zijn bij beide zijden. Waar vóór 2014 neutraliteit de kern was, kan na 2014 ‘gecontroleerde solidariteit’ beschreven worden als leidraad. Belarus koos ervoor niet langer puur afstand te houden, maar om gecontroleerd aan te sluiten waar nodig zonder zich volledig te committeren. Op deze manier had het toegang tot de financiële voordelen die gepaard gingen met relaties met de EU, en goedkoop gas uit Rusland. Deze zorgvuldig gebalanceerde relaties en toegankelijkheid hadden als

doel om een win-winrelatie te creëren die beide kanten op werkte, om daarmee Belarus in zijn huidige, stabiele vorm onmisbaar te maken. Daarmee moest worden voorkomen dat Belarus hetzelfde lot onderging als het zuidelijke buurland.²⁵

Oekraïne werd dan ook vaak afgeschilderd als een waarschuwend voorbeeld van buitenlandse inmenging en interne verdeeldheid. Het land toonde wat er fout zou gaan als het volk niet tevreden zou zijn met het getolereerde niveau van maatschappelijk pluralisme.²⁶ De EU en de NAVO werden bekritiseerd als destabiliserende actoren, in lijn met het Russische narratief, maar ook Rusland werd niet overladen met lof. In plaats daarvan profileerde Belarus zich als een stabiel contrast met Oekraïne. Hoewel voorzichtig in het expliciet gebruik van deze voorbeelden, schilderde het zichzelf af als een 'schone' plek die zijn orde te danken had aan het behouden van soevereiniteit in een onrustige, chaotische en 'vieze' omgeving.²⁷ Door Rusland niet te provoceren en zich niet aan te sluiten bij westerse veiligheidsstructuren, ontliet Minsk het lot van Oekraïne, dat verstrikt was geraakt in een alles-of-niets-strijd tussen grootmachten.²⁸ Het regime van Loekasjenka trachtte zo de externe druk te beperken en tegelijkertijd de interne controle te behouden, waarbij het centrale doel van het voortbestaan van de staat boven ideologische afstemming werd gesteld.

Deze geopolitieke evenwichtsoefening werd versterkt door mediaberichten die de nadruk legden op de stabiliteit, morele duidelijkheid en continuïteit van Belarus te midden van regionale onrust. Het regime gebruikte vergelijkingen met Oekraïne om dat land af te schilderen als een plek van buitenlandse inmenging, verdeeldheid en door het Westen gesponsorde chaos. Het stelde Oekraïne voor als een land dat door het Westen werd 'vervreemd' van zijn stabiele, Slavische aard, en daardoor onstabiel en ideologisch gevaarlijk was.

De ontwikkelingen in Oekraïne werden gepresenteerd als deel van een systeem van wanorde, waarbij vaak de nadruk werd gelegd op burger-conflicten, polarisatie en geopolitieke manipulatie. Te midden daarvan werd het morele contrast met Belarus als bastion van controle en cohesie versterkt.²⁹

In de persoonlijke narratieven die gedocumenteerd zijn door Rohava is de invloed van het strategisch systeem-narratief te zien dat werd verkondigd in de media. Burgers reproduceerden vaak officiële identiteitskenmerken die Belarus onderscheidde van Oekraïne, zoals orde, netheid en soevereiniteit. Tegelijkertijd werd Belarus zelf niet alleen als stabiel, maar ook als hygiënisch neutraal gepresenteerd – gedepolitiseerd en gezuiverd van de ideologische besmettingen die met revolutie gepaard zouden gaan. Het identiteitsnarratief was dus niet ideologisch van aard, maar werd gevoed door een autoritair systeem-narratief dat conformiteit boven individualiteit en activisme stelde.³⁰ Dit gecultiveerde beeld van een apolitiek, niet-corrupt Belarus fungeerde als een moreel schild, waardoor het regime zich kon presenteren als de laatste schone plek in een regio die vervuild was door burgerlijke onrust ten gevolge van inmenging. In deze rol van voorbeeld stond het open voor samenwerking om stabiliteit te herstellen. Zo werd het eerdere narratief van autonome neutraliteit vervangen door een narratief van gecontroleerde solidariteit: Belarus bleef streven naar overleven in de regionale orde, maar nu door zich te onderscheiden van Oekraïne en zich tegelijk als bemiddelaar te profileren tussen Rusland en het Westen.

De protesten van 2020: crisis, interne ineenstorting en buitenlandse vijanden

De massale protesten die na de presidentsverkiezingen van augustus 2020 in Belarus uitbraken, betekenden

de grootste breuk in het verhaal van het regime sinds Loekasjenka in 1994 aan de macht kwam.³¹ Het gevestigde narratief van het regime werd door de enorme omvang en volharding van het publieke verzet aan diggelen geslagen. Voor het eerst werd Loekasjenka's bewering dat hij de absolute hoeder van de soevereiniteit was ook binnenlands openlijk betwist.

Geconfronteerd met deze legitimiteitscrisis construeerde het regime snel een narratief. Belarus was wederom een staat die in zijn voortbestaan werd bedreigd. Loekasjenka zette de protesten niet weg als een binnenlandse politieke roep tot inspraak, maar als een door het Westen georkestreerde kleurenrevolutie die gericht was op 'regime change' – een echo van de contrarevolutionaire narratieven die werden gebruikt tijdens de Oranje Revolutie in Oekraïne in 2004 en de Euromaidan in 2014.³² Hij beschuldigde de EU en de NAVO van het aanwakken van onrust en beweerde dat Litouwen en Polen democratisering als excuus gebruikten voor een eigenlijke *coup d'état*.³³

Deze ommezwaai diende een combinatie van strategische doelen, die niet allemaal even gunstig waren, maar wel onmiskenbaar gepland. Ten eerste werd in het kwestienarratief (het narratieve niveau dat verklaart hoe specifieke problemen zich manifesteren en moeten worden afgehandeld) de schuld extern gelegd. Hierdoor werd een democratische volksbeweging omgevormd tot een Westerse, buitenlandse samenzwering; het identiteitsnarratief van Belarus als stabiele en ordelijke staat werd in stand gehouden. Ten tweede leidde deze wissel in narratief ertoe dat het regime zijn retorische evenwichtsoefening opgaf en Rusland volledig omarmde als partner in ideologische en materiële defensie. Russische troepen smoorden de protesten en Loekasjenka bedankte Poetin publiekelijk voor het aanbieden van een veiligheidsbijstand:

Ze hebben deze puinhoop voorbereid. (...) Het Westen had besloten ons [Belarussen] tegen elkaar op te zetten, zoals we nu zien, tegen Rusland. Ze wilden een Baltische-Zwarte Zee-corridor, een *cordon sanitaire*: de drie Baltische republieken, ons en Oekraïne. (...) Het was allemaal gepland en geleid door de Verenigde Staten, en de Europeanen spelen mee.³⁴

Dit was het nieuwe systeemnarratief: de Euraziatische beschaving verwickeld in een hybride oorlog tegen het Westen, met de protesten als westers wapen. Nu dit Moskouse verhaal was overgenomen, was Belarus niet langer een soevereine buffer, maar een medeverdediger van een Slavische, post-liberale orde die werd bedreigd door westers moreel en politiek verval. Omdat het systeemnarratief in een staat als Belarus naast de internationale orde ook de interne machtsstructuur definieert, ging deze verschuiving gepaard met een ingrijpende hervorming van de Belarussische staatsorde. Het maatschappelijk middenveld dat ooit werd getolereerd als onderdeel van het zorgvuldig gecontroleerde pluralisme van het regime, werd nu bestempeld als de vijfde colonne van westerse invloed. NGO's, onafhankelijke media en culturele organisaties werden geconfronteerd met ongekende repressie. Halverwege 2021 waren honderden organisaties gesloten of 'extremistisch' verklaard.³⁵

De door de staat gecontroleerde media ondergingen een agressieve hersovjetisering om het nieuwe systeemnarratief te legitimeren in een identiteitsnarratief. Symbolen van de Belarussische onafhankelijkheid, zoals de wit-rood-witte vlag die door de oppositie werd gebruikt, werden geherinterpreteerd als fascistische relikwieën, terwijl de Sovjet-iconografie en patriottisch heldendom nieuw leven werden ingeblazen om een verhaal van historische continuïteit en loyaliteit te

construeren.³⁶ Dit verhaal over fascistische banden bracht het protest van de oppositie niet alleen in verband met een kracht die lange tijd als volstrekt niet-Slavisch werd beschouwd, maar plaatste het ook in hetzelfde kader als Oekraïne, waardoor het verhaal van buitenlandse inmenging nog verder werd versterkt.³⁷ De boodschap van de staat was niet langer gebaseerd op verbond, maar op binaire tegenstellingen: wij tegen zij, patriotten tegen verraders, beschaving tegen chaos.

De ineenstorting van het narratief van gecontroleerde solidariteit was zowel abrupt als volledig. Waar Belarus zich voorheen tussen concurrerende polen had gemanoeuvreerd, positioneerde Loekasjenka zichzelf nu binnen het Russische narratief – zowel praktisch als ideologisch. Daarmee offerde hij de laatste restanten van zijn soevereine evenwichtsoefening op ten gunste van een sterk beveiligd, defensief nationalisme. De protesten van 2020 leidden niet alleen tot repressie, maar markeerden ook het einde van de narratieve ambiguïteit en de consolidatie van Belarus als ideologische bondgenoot van het Rusland van Poetin.

Na de invasie van 2022: Belarus als (on)afhankelijke partner

De grootschalige invasie van Oekraïne door Rusland in februari 2022 luidde de laatste fase van de narratieve transformatie van Belarus in. Geconfronteerd met geopolitieke isolatie en een toenemende economische afhankelijkheid van Rusland schakelde Loekasjenka over op een narratief van noodzakelijke loyaliteit, waarbij hij Belarus tegenover zijn regime afschilderde als een onwillige maar moreel standvastige bondgenoot in wat wordt gepresenteerd als een defensieve oorlog tegen westerse agressie.

Opvallend is dat volgens een opiniepeiling van *Chatham House* uit maart 2022 79 procent van de respondenten het ermee eens was dat de dood van Belarussische soldaten in de oorlog

onaanvaardbaar zou zijn, en meer dan 50 procent vond dat Belarus neutraal moest blijven. Op de vraag wat Belarus had moeten doen na het uitbreken van de vijandelijkheden, was slechts drie procent voorstander van actieve deelname aan de oorlog aan de kant van Rusland, terwijl 30 procent de acties van Rusland steunde zonder directe betrokkenheid. Ondertussen was 25 procent voorstander van volledige neutraliteit en de uitzetting van alle buitenlandse troepen, sprak 20 procent zijn steun uit voor Oekraïne (waarvan één procent voorstander was van actieve betrokkenheid) en was 21 procent onzeker. Alles bij elkaar genomen wijzen de gegevens erop dat ten minste 74 procent van de Belarussen – ongeacht hun mening over Rusland of Oekraïne – gekant was tegen militaire betrokkenheid van Belarus bij het conflict.³⁸

Roselle e.a. beschrijven hoe strategische verhalen zorgvuldig moeten worden aangepast aan hun publiek.³⁹ De Belarussische staatspropaganda minimaliseerde dan ook zorgvuldig de militaire rol van het land in het conflict. Het regime presenteerde zijn steun niet als medeplichtigheid aan de inval, maar als een individueel, principieel standpunt tegen de uitbreiding van de NAVO en het neo-imperialisme.⁴⁰ Deze retorische manoeuvre kwam tot uiting in de staatsmedia en officiële communicatie. Hoewel Belarussisch grondgebied tijdens het offensief op Kyiv als uitvalsbasis voor Russische troepen diende, benadrukten officiële berichten de vredeshandhavende kwaliteiten en historisch Slavisch broederschap in plaats van eenheid.⁴¹ Zoals Katerynych aantoonde aan de hand van een thematische inhoudsanalyse van meer dan 1700 media-items, focusten de Belarussische media zich op de historische verhalen over broederlijke eenheid en existentiële dreiging vanuit het Westen, terwijl ze systematisch de directe militaire betrokkenheid bagatelliseerden. De gebruikte narratieve instrumenten

– selectief geheugen, symbolische continuïteit en externalisering van schuld
– creëerden een realiteit waarin Belarus geen oorlogvoerende partij was, maar een moreel gebonden deelnemer aan een bredere strijd. Zo zorgde het regime ervoor dat het verhaal over de kwestie werd afgezwakt om niet in conflict te staan met het voorgaande identiteitsnarratief van een stabiel en ordelievend land, en de breuk met het bestaande systeemnarratief werd verzacht.⁴²

Het was deze retorische finessedie het Loekasjenka-regime kon laten voortbestaan. Door Belarussen te overtuigen van Loekasjenka's onafhankelijkheid van Rusland werd de Belarussische identiteit niet gelijkgesteld aan de Russische. Omdat juist het concept van *agency* en bescherming in tijden van crisis de rol van Loekasjenka als leider van de Belarussen legitimeerde was het cruciaal dat dit onderscheid in stand werd gehouden. Als duidelijk zou worden dat Loekasjenka niet degene was die de beslissingen nam, of de Belarussen af zouden wijken van hun passieve, ordelievende identiteitsnarratief, zou het onderscheid ontkracht worden en Loekasjenka buitenspel staan in het systeemnarratief.

Binnen het kwestienarratief, waarin concrete beleidskeuzes worden gelegitimeerd, kon deze dubbelrol van Belarus – als zowel vredesboodschapper als loyale voorpost – retorisch worden gespiegeld als een moreel juiste, noodzakelijke reactie op westerse agressie. Zolang Loekasjenka deze narratieve balans wist te handhaven, bleef het regime gevrijwaard van een soortgelijk lot van regimeverandering en annexatie dat Oekraïne leek te treffen. De dreiging van buiten legitimeerde het regime zolang het het volk kon overtuigen dat het in staat was Belarus ertegen te beschermen, wat deze dreiging ook mocht inhouden. Belarus was zowel vredesboodschapper als loyale voorpost, zowel niet-strijdende partij als medeverdediger van Eurazië. Het

behoud van het beeld van non-inmenging beschermde het Loekasjenka-regime, zelfs wanneer intense sancties Belarus feitelijk steeds verder afhankelijkker maakten van Rusland.

Conclusie

De casus van Belarus toont hoe staten met beperkte *hard* en *soft power* door middel van *narrative power* toch geopolitieke ruimte kunnen afdwingen. Door het realisme van Mearsheimer te verbinden met narratieve analysekaders, wordt duidelijk hoe Belarus zijn diplomatieke positie, binnenlandse legitimiteit en externe oriëntatie voortdurend herstructureerde om zijn regime en onafhankelijkheid te waarborgen. Elke narratieve wending – of het nu ging om een tijdelijke, door de EU gegarandeerde neutraliteit, stabiliserende factor in de regio, ideologische eenheid in tijden van interne onrust of zelfbeschikking ten tijde van oorlog – diende om het existentiële risico te ontkomen dat Belarus in de greep van een grotere macht komt. Het aanpassen van narratieve lagen om het systeemnarratief van populistische onschendbaarheid dat Loekasjenka legitimeerde in stand te houden ging uiteindelijk ten koste van de strategische autonomie van de staat.

De aanpassingen van het narratief kwamen niet voort uit ideologische overtuiging, maar waren een berekende strategie om de schijnlegitimiteit van het regime in stand te houden. Veranderingen waren daarom geen breuken maar mutaties; gericht op het behouden van stabiliteit, het minimaliseren van risico's en het voorkomen van de ineenstorting van de schijnlegitimiteit.

Toch is Belarus steeds verder binnen de Russische invloedssfeer geraakt, al was deze assimilatie geen voorbestemd lot. Het was het cumulatieve resultaat van narratieve beslissingen die werden genomen als reactie op veranderende dreigingen tegenover Belarussische (regime-) onafhankelijkheid. Het regime

was in staat om op het nationale toneel handelingsvermogen te simuleren, terwijl het feitelijk afhankelijk werd van het Russische leiderschap – een retorische soevereiniteit die een steeds grotere afhankelijkheid maskeerde. Wanneer fysieke soevereiniteit kwetsbaar is, wordt narratieve soevereiniteit de laatste verdedigingslinie. Maar verhalen kunnen soevereiniteit alleen simuleren; niet herstellen. Hoe overtuigender de kwestienarratieven van onafhankelijkheid moesten worden om crises te compenseren, hoe meer hulp uit Rusland nodig was.

Het verhaal van Belarus is niet alleen een voorbeeld van autoritaire veerkracht. Het is ook een waarschuwend verhaal over hoe narratief overleven onder systemische druk kan leiden tot een zachte

annexatie. In zijn pogingen om het regime in stand te houden, is de afhankelijkheid van het systeemnarratief van controle over Belarus uiteindelijk juist ten koste gegaan van de nationale soevereiniteit die het claimde te beschermen. Omdat Loekasjenka zelf bescherming nodig had, is zijn verhaal over autoritaire macht steeds verder uitgehold en opgeslokt door dat van de uiteindelijke beschermer, de Russische staat.

Joris van Oeffel studeert een dubbele bachelor Geschiedenis en Europese Studies, tracks Oost-Europese Studies, Europees Recht en Russische taal. Hij is geïnteresseerd in de analytische lenzen die rechtsgeleerdheid en politieke economie bieden, waar hij minoren in volgt.

Eindnoten

- 1 J.J. Mearsheimer, *The tragedy of great power politics*, herz. red. (New York / Londen, W. W. Norton & Company 2014); L. Roselle, A. Miskimmon en B. O'Loughlin, "Strategic narrative: a new means to understand soft power," *Media, war & conflict* 7:1 (2014) 76, <https://doi.org/10.1177/1750635213516696>.
- 2 J.S. Nye Jr., *Soft power: the means to success in world politics* (New York 2004) 5-11.
- 3 Mearsheimer, *The tragedy of great power politics*, 30-32.
- 4 Ibidem, 33-36.
- 5 Ibidem, 42-46.
- 6 Mearsheimer, *The tragedy of great power politics*, 30-32; zie voor de moedertaal als constructie van nationale identiteit bijv. E. Hobsbawm, "Language, culture and national identity," in *Language conflict and language rights: ethnolinguistic perspectives on human conflict*, red. J. W. Tollefson (Cambridge 1996) 99-131; T.P. Bonfiglio, *Mother tongues and nations: the invention of the native speaker* (Berlijn 2010).
- 7 Roselle et al., "Strategic Narrative", 73-75.
- 8 Ibidem 76.
- 9 M. Rohava, "Identity in an autocratic state – or what Belarusians talk about when they talk about national identity," *East European politics and societies and cultures* 32:3 (2018) 644-646, <https://doi.org/10.1177/0888325417741343>.
- 10 J. Stanley, *How fascism works: the politics of Us and Them* (New York 2018) 31-50; C. Bottici, *A philosophy of political myth* (Cambridge 2007) 80-92.
- 11 K. Matsuzato, "A populist island in an ocean of clan politics: the Lukashenka regime as an exception among CIS countries," *Europe-Asia studies* 56:2 (2004) 235-261.
- 12 G. Ioffe, *Understanding Belarus and how Western foreign policy misses the mark* (Lanham 2014) 126; zie voor een toegankelijke inleiding tot de werking van populisme bijvoorbeeld J. Müller, *What is populism?* (Philadelphia 2016).
- 13 S.B. Kirmse, "Internationalist nation-builders: youth under Brezhnev in the Soviet south," *Europe-Asia studies* 74:8 (2022) 1413-1437, <https://doi.org/10.1080/09668136.2022.2110219>.
- 14 D.R. Marples, *Understanding Belarus and how Western foreign policy misses the*

mark (Londen 2012) 107; Rohava, "Identity in an autocratic state," 655-656. Duidelijk uit de verklaringen van oudere leeftijdsgroepen.

R. Allison, "Russia, Ukraine and state survival through neutrality," *International affairs* 98:6 (2022) 1864, <https://doi.org/10.1093/ia/iiac>, 230.

Mearsheimer, *The tragedy of great power politics*, 40-45.

D. Krivosheev, "Foreign policy," in *Contemporary Belarus: between democracy and dictatorship*, red. E.A. Korosteleva, C.W. Lawson en R.J. Marsh (Londen 2003) 173-176.

Roselle et al., "Strategic narrative", 74-75.

Constitution of the Republic of Belarus, aangenomen 15 maart 1994, art. 1 en 18, <https://lawbank.of.by/document.asp?lang=en&doc=1994&page=1>.

Rozanov, "Vneshniaia politika Belorussii: predstavleniia i real'nosti," *Pro et Contra* 3:2 (1998) 76; geciteerd in Krivosheev, "Foreign policy," 173.

Rohava, "Identity in an autocratic state", 647-650.

G. Ioffe, "Understanding Belarus: economy and political landscape," *Europe-Asia studies* 66:1 (2014) 198.

A. Matejuk, "Belarusian foreign policy discourse in 2014-2020: between Russia and the EU," in *Belarus in the twenty-first century*, red. E. Korosteleva (Londen 2020) 104.

Matejuk, "Belarusian foreign policy discourse," 115-117; Council of the European Union, "Foreign Affairs Council conclusions on Belarus," (15 februari 2016) <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2016/02/15/fac-belarus-conclusions/>.

Matejuk, "Belarusian foreign policy discourse," 110-113.

P. Katerynych, "Propaganda at play: a thematic analysis of Belarusian media narratives in the context of the Russo-Ukrainian War," *Media literacy and academic research* 6:1 (2023) 23-24, <https://doi.org/10.34135/mlar-23-0>.

Idem.

Mearsheimer, *The tragedy of great power politics*, 212.

Idem.

Rohava, "Identity in an autocratic state," 645-647.

A. Leukavets, *Crisis in Belarus: main phases and the role of Russia, the European Union, and the United States*, Kennan Cable no. 74 (Washington D.C.: Kennan Institute, Woodrow Wilson International Center for Scholars, 2022), https://www.wilsoncenter.org/sites/default/files/media/uploads/documents/KI_220125%20Crisis%20in%20Belarus_Cable%2074-V1r1.pdf.

O. Manaev, N. Rice en M. Taylor, "The evolution and influence of Russian and Belarusian propaganda during the Belarus presidential election and ensuing protests in 2020," *Canadian Slavonic papers* 63 (3-4) (2021) 386-387, <https://doi.org/10.1080/00085006.2021.1997285>.

A. Wilson, *Belarus: the last European dictatorship*, herz. ed. (New Haven 2021), 203-206.

"Lukashenko: Nam gotovili etu zavarushku, planiruiut eto i napravliaiut SShA," *Belta*, 21 augustus 2020. <https://www.belta.by/president/view/lukashenko-nam-gotovili-etu-zavarushku-planirujut-eto-i-napravljajut-ssha-403655-2020>.

Freedom House, *Freedom in the World 2021: Belarus* (Washington, DC: Freedom House, 2021), <https://freedomhouse.org/country/belarus/freedom-world/2021>.

A. Kotljarchuk, "The flag revolution: understanding the political symbols of Belarus," *Baltic worlds*, Center for Baltic and East European Studies (Södertörn University 2020) <https://balticworlds.com/the-flag-revolution-understanding-the-political-symbols-of-belarus/>.

Katerynych, "Propaganda at play", 29-33.

Chatham House, "Belarusians' views on the military conflict between Russia and Ukraine: results of a public opinion poll conducted between 5 and 14 March 2022", *The Royal Institute of International Affairs* (2022)4-7, <https://www.chathamhouse.org/2022/03/belarusians-views-military-conflict>.

- 39 Roselle et al., "Strategic narrative", 75.
- 40 Katerynych, "Propaganda at play", 29-33.
- 41 V. Pomanenko, "Iz Belarusi poshli rocciiskie tanki – ghospoghrancloezhba," *Ukrayinska Pravda*, 24 februari 2022. <https://www.pravda.com.ua/rus/news/2022/02/24/7325371/>;
- 42 Katerynych, "Propaganda at play", 29-33.
- Ibidem.